

KARJÄÄRITEENUSTE SÜSTEEMI UURINGU LÜHIKOKKUVÕTE JA UURINGUFIRMA ESITATUD POLIITIKASOOVITUSED

Lühikokkuvõte

Karjääriteenuste süsteemi uuringu eesmärgiks oli mõõta **elanikkonna teadlikkust karjääriteenustest ja karjääriplaneerimise oskusi, analüüsida karjääriteenuste kättesaadavust ja hinnata koostööd erinevate huvipoolte vahel karjääriteenuste osutamisel**. Käesolev uuring on SA Innovele sisendiks valdkondliku kontseptsiooni arendamisel.

Uuring hõlmas järgmisi sihtrühmi:

- **elanikkond** (15 – 64 eluaastat, 500 vastanut)
- üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste **õpilased** vanuses 15–26 eluaastat (1139 vastanut);
- üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste **õpetajad** (568 vastanut);
- **lapsevanemad**, kellel oli üldhariduskoolis või kutseõppeasutuses õppiv 15–26 aastane laps (589 vastanut).
- **karjääriteenuste huvipooled** (219 vastanut).

Igale sihtrühmale koostati eraldi küsitlusankeet. Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate poole pöörduti eelkõige eKooli keskkonnas, kutseõppeasutustes õppivate noorte ja seal töötavate pedagoogide poole täiendavalt ka otse koolide kaudu. Nimetatud sihtrühmade hulgas viidi küsitlus läbi veebipõhiselt. Elanikkonna küsitlus viidi läbi telefoniintervjuuna. Karjääriteenuste huvipoolte vajaduste, hinnangute, koostöö arendamise ning muudatusettepanekute väljaselgitamiseks viidi läbi veebiküsitlus, kasutades peamiselt uuringu tellija poolt edastatud kontaktandmeid.

Majanduslanguse ja suurenenud tööpuuduse tingimustes on väga oluline, et karjääriteenused oleksid kättesaadavad kõikidele, kes seda vajavad, hoolimata nende haridustasemest, elukohast või muudest teguritest. Täna leiab 40% eestimaalastest, et **teatud osale elanikkonnast on täna karjääriteenuste kättesaadavus pigem raskendatud** – probleemseteks sihtrühmadeks peetakse vanemaealisi, töötuid, ning neid, kellel puudub ligipääs internetile ja kes on ise passiivsed info otsimisel. Nimetatud sihtrühmade teadlikkuse tõstmiseks ning neile info jagamiseks tuleks rohkem kasutada meediakanaleid, eelkõige raadio- ja telesaateid. Võrreldes 2006. aasta uuringu tulemustega on elanikkonna teadlikkus kasvanud Eesti Töötukassa, erinevate tööotsinguportaalide, noorte infomessi Teeviit ning Rajaleidja karjääriportali osas. Karjääriteenuseid pakkuvate allikate **teadlikkus on tunduvalt madalam mitte-eestlaste ja Kirde-Eesti elanike puhul**, seega on kindlasti vaja jagada infot teenuseosutajate kohta ka vene keeles (sh meedias, teenuseosutajate veebilehtedel).

Vajadus karjääriteenuste järele on jätkuvalt oluline – 61% tööealisest elanikkonnast (ehk ligikaudu 550 tuhat inimest vanuses 15–64 eluaastat) kavandab lähiajal oma elus töö või õpingutega seotud muutusi

ning 90% neist vajaks valikute tegemisel täiendavat informatsiooni või nõu. Karjääriteenuste vajaduse tõid esile eelkõige **noored, mitte-eestlased, töötud/tööotsijad** ning pigem **madalamal ametipositsioonil hõivatud**. Lähtudes karjääriteenuse osutajate ning õpetajate hinnangutest, vajavad nii elanikud kui ka õpilased tänasest rohkem abi ja tuge just tööturuga seotud teadmiste osas ehk nõustamist **tööle kandideerimisel, tööturul edukaks konkureerimiseks, ülevaadet tööturu hetkeolukorrast, muutustest ja tulevikuväljavaadetest**.

Suur osa elanikkonnast ei tegele teadlikult ega järjepidevalt oma karjääri planeerimisega, vaid teeb otsused pigem olukorrast tingituna. Enda hinnangul oskab oma nõrku ja tugevaid külgi välja tuua kolmveerand elanikkonnast, kuid vaid kolmandikul on olemas isiklik karjääriplaan oma haridus- ja tööeesmärkide saavutamiseks ning veidi enam kui pooltel tööelistel elanikel on olemas kaasajastatud elulookirjeldus (CV). Seevastu **enamik (83%) õpilastest arwab teadvat**, millist eriala või ametit nad soovivad omandada. Eriala valikul on õpilased lähtunud peamiselt huvist eriala vastu, oma tugevustest vastavas valdkonnas või ootusest teenida tulevikus head palka. Selleks, et tulevikus töötada valitud erialal või valdkonnas, kavatsesid õpilased õppida süvendatult teatud õppeaineid või valikaineid, jätkata õpinguid kõrgkoolis või kutseõppeasutuses ning tegeleda iseseisvalt enesearendamisega.

Ametlikke karjääriteenuste osutajaid ei teadvusta elanikud sageli asutustena, kuhu õpingute- või tööalaseid valikuid tehes pöörduda. Üldjuhul pöörduakse karjääriplaneerimise alase **info või nõu saamiseks oma lähedaste poole**, õpilaste ja lastevanemate puhul ka **lapse õpetajate või klassijuhataja poole**. Tuttavate arvamust küsitakse seetõttu, et saadav info või nõu lähtub indiviidist endast ehk siis arvatakse, et lähedased teavad kõige paremini, millised on selle inimese võimed ja oskused ning oskavad sellest tulenevalt ka anda head nõu. Karjääriplaneerimisega seotud info hankimisel on sagedasemaks probleemiks **teadmatus, kuhu info saamiseks pöörduda või kust seda otsida**. Õpilaste hinnangul on vajalik **info sageli keeruliselt sõnastatud ja liigselt hajutatud**, õpetajate arvamusel kohaselt on õpilased ise passiivsed infot otsima ja neil puudub piisav infoanalüüsi oskus.

Kõigi karjääriteenuste huvipoolte esindajate ning ka otseselt karjääriteenuseid osutavate spetsialistide hinnangul on Eesti elanikkonna **karjääriplaneerimisalaste teadmiste ja oskuste üldine tase pigem rahuldav**, hinnangud on eelmise, 2006. aastal läbi viidud, uuringuga võrreldes **mõnevõrra kõrgemad**. Kõige paremaks peetakse info otsimise oskusi töö- ning enesetäiendamise võimaluste kohta ning kõige **kriitilisemalt hinnatakse** elanikkonna teadmisi **tööturu muutustest ja tulevikuväljavaadetest**. Vajalik oleks senisest enam tähelepanu pöörata inimeste informeerimisele tööturu hetkeolukorrast ja tulevikuperspektiividest, seda juba põhikoolis ja gümnaasiumis, et õpilased saaksid langetada teadlikumaid valikuid õppesuuna, eriala või ameti valikul.

Õpilaste peaksid esmase karjääriinfo saama koolist ja oma vanematelt. 37% õpetajate hinnangul ei kuulu karjäärrikujundamist toetavad tegevused nende tööülesannete hulka, kuigi *elukestev õpe ja karjääri planeerimine* on olnud juba aastaid riikliku õppekava osaks. Probleem on teravam just vene õppekeelega koolides, kus õpetajad ei ole teadvustanud karjäärrikujundamisega seotud tegevusi õppeprotsessi ega oma põhitöö loomuliku osana. Seetõttu vajavad õpetajad enam selgitust, motiveerimist ja abi karjääriplaneerimisalase info jagamisel ja karjääriteemade olulisusele tähelepanu pööramisel.

Õpetajate hinnangul takistab koolides parema kvaliteediga karjääriteenuste pakkumist **õpetajate ülekoormus, koolide vähesed rahalised vahendid, õpetajate vähesed teadmised ja oskused teema käsitlemiseks** ning vastava ettevalmistuse saanud **spetsialistide** puudus koolis. Seetõttu oleks õpetajate hinnangul karjääriplaneerimise temaatika käsitlemine koolides tulemuslikum, kui suureneks nende koolide arv, kelle õppekavades on karjääriõpetus eraldi valikaine või eelkutsesõppena. Hea oleks kui karjääriteemade edastamisega tegeleks üks õpetaja või spetsialist, kes saaks ennast selles valdkonnas pidevalt täiendada. Samuti peaks täienduskoolituste ning tasemeõppe raames paranema töötavate õpetajate ettevalmistus karjääritemaatika käsitlemiseks läbiva teemana ainetundide raames.

Huvipoolte esindajad tõid suurimate probleemkohtadena välja **programmipõhise ja eklektilise rahastamise, karjääriteenuste osutajate nappuse** ja sellest tuleneva suure töökoormuse, töötavatele inimestele suunatud karjääriinõustamise puudumise ning **teenuse halva kättesaadavuse ja koordineerimisprobleemid maapiirkondades**. Suures osas on **hinnangud** vajalike muutuste kohta, kuidas senisest tõhusamalt ja tulemuslikumalt karjääriteenuste pakkumine tagada, sarnased 2006. aastal läbiviidud uuringuga, mis viitab, et toonased probleemid on jätkuvalt päevakorral. Leiti, et oleks vajalik liikuda **ühtse, jätkusuutliku, riiklikult koordineeritud ja toetatud süsteemi** suunas. Karjääriteenuste osutajate suurem arv võimaldaks rohkem spetsialiseeruda ja kokkuvõttes tagaks see teenuse parema kvaliteedi. Väga oluliseks peetakse koolides karjäärikoordinaatori ametikoha loomist. Samuti nähakse vajadust **tõsta üldist teadlikkust karjääriplaneerimise olulisusest** - ühiskonnas peab juurduma mõte, et karjääriplaneerimine kuulub igapäevaelu juurde. See eeldab muuhulgas aineõpetajate vastavaid teadmisi, karjääriplaneerimise senisest tõhusamat lõimimist ainekavadesse, koostööd kohalike ettevõtjatega, karjäärikujundamise teema suuremat kõlapinda massimeedias jne. Ühe olulise soovitusena märgitakse **vajadust karjäärspetsialistide tasemeõppe järele**, mis võimaldaks anda karjäärspetsialistidele ühtlasema tervikpildi ja teadmised ning seeläbi suureneks heade spetsialistide hulk.

Poliitikasoovitused

Alljärgnevalt toodud soovitused on jagatud järgmistesse kategooriatesse:

- elanikkonna teadlikkuse tõstmine karjääriteenustest,
- elanikkonna karjääriplaneerimise oskuste parandamine,
- karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine,
- koostöö tihendamine ja karjääriteenuste pakkumise koordineerimise parandamine.

Kaks esimest punkti on suunatud teenuse nõudluse, kaks viimast pakkumise poolele. Iga soovitus juures on lühidalt ära toodud ka uuringust ilmnenu kitsaskoht/kitsaskohad, millest tulenevalt soovitus tehakse.

I TEADLIKKUSE TÕSTMINE

1. Elanikkonna üldine teadlikkus erinevatest karjääriteenustest osutajatest ja karjääriinfo allikatest on võrdlemisi madal. Neid infoallikaid ja karjääriteenuse pakkujaid, keda teatakse, ei osata sageli seostada karjäärialase valiku tegemise vajadusel karjääriteenuste osutajatenä, vaid pöörduakse pigem sõprade, tuttavate ja pereliikmete poole.

Soovitus: elanikkonna üldise teadlikkuse tõstmiseks tuleb infot karjääriteenuse osutajate ja karjääriinfo allikate kohta laiemalt tutvustada, sh kasutades meediavahendeid (erinevad tele- ja raadiosaated, sotsiaalmeedia), mis võimaldavad viia informatsiooni erinevate sihtrühmadeni (noored, töötud, hõivatud, vanemaealised/pensionärid, erivajadusega elanikud).

2. Nii karjääriteenuse osutajad kui ka elanikkond, sh kõik uuringusse kaasatud sihtgrupid – lapsevanemad, õpetajad ja õpilased – tunnevad kõige enam vajadust üldise tööturu info (sh tööjõu vajaduse prognooside, tööle kandideerimise nõuete) järele. See on mõistetav, kuna karjääriplaneerimine on tööturu arengutega tihedalt seotud. Selleks, et vältida tööjõu- ja tööpuudust ning tagada vajaliku kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu, on tarvis, et riik oskaks prognoosida, milliste oskuste ja teadmistega spetsialiste on tarvis mitte ainult täna, vaid ka viie ja kümne aasta pärast. Seetõttu on väga oluline nii teadlike erialavalikute tegemine kui elukestva õppe kontseptsioon. Paraku on tööturu väljavaadete alane info täna eri allikate vahel killustunud ning tihti ka keeruliselt kirja pandud.

Soovitus: tööturualase info (nii erinevad uuringud kui ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tööjõuprognoosi) võiks koondada süsteemselt ühte portaali (nt Rajaleidja karjääriportaal) ning Sotsiaalministeerium peaks koostama perioodiliselt (näiteks kord poolaastas) ülevaate olulisematest tööturualastest arengutest, mida õpilased, õpetajad ja teised karjäärialaste valikute tegijad saaksid kasutada.

3. Õpilaste teadlikkuses karjääriteenuseid pakkuvatest allikatest mängivad olulist rolli nende vanemad ja kool. Lapsevanemate teadlikkus õpilastele suunatud karjääriinfo ja -nõustamise pakkujatest on täna madal. Seetõttu on oluline suurendada lastevanemate

karjääriplaneerimisalast teadlikkust, et paraneks oskus last valikute tegemisel suunata ja toetada.

Soovitus: suurendada koostööd koolide, õpetajate ja lapsevanemate vahel. Õpetajad (eelkõige klassijuhatajad) peaksid jagama lapsevanematele rohkem informatsiooni õppeasutuse poolt jagatava karjääriinfo kohta (milliseid karjääriplaneerimise teemasid koolis käsitletakse, millised on õpilaste võimalused saada koolist ja teistelt teenusepakkujatelt karjäärialast informatsiooni või nõustamist). Karjääriteema peaks olema alates 8. klassist arenguvestluste kohustuslikuks osaks, mis suunaks lapsevanemaid teemale tähelepanu pöörama ning ühtlasi saaks klassijuhataja tutvustada karjääriinfo allikaid, ning tutvustada piirkonnas tegutsevaid karjääriteenuste pakkujaid, kellelt saavad lapsevanemad soovi korral nõu küsida.

4. Nii elanikkonna kui ka õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate uuringust selgus, et mitte-eestlaste teadlikkus karjääriteenuse osutajatest ning -allikatest on tunduvalt madalam kui eestlastel.

Soovitus: mitte-eestlaste teadlikkuse tõstmiseks erinevatest karjääriteenuste osutajatest on eelkõige vaja suurendada karjääriinfo kättesaadavust ka vene keeles. Uuringus osalejad töid välja, et neil on tunduvalt mugavam lugeda karjäärialast infot oma emakeeles, kuna tegu on valdkonnaga, kus kasutatakse sageli spetsiifilisi termineid, mida on ka neil, kes teatud tasemel riigikeelt valdavad, keerukas mõista. Selleks tuleb tänasest enam pöörata tähelepanu venekeelsete infomaterjalide koostamisele, tagada, et olulisemate karjääriinfo allikate veebilehtede (nt Rajaleidja) info ja karjäärinõustamine oleks kättesaadav ka vene keeles.

II KARJÄÄRIPLANEERIMISE OSKUSTE PARANDAMINE

1. 40% töötavatest elanikest ei ole rahul oma praeguse töökohaga ning vajaksid nõustamist oma võimete ja vajaduste ning tööturu võimaluste ja nõuete kohta. Töötute nõustamisega tegeleb Eesti Töötukassa, kuid muid karjääriteenuseid pakuvad täiskasvanutele eraettevõtted tasuliste teenustena. Elanikkond ei tea, et Eesti Töötukassa karjääriinfo toad on avatud ka töötavatele inimestele.

Soovitus: karjääriteenuste pakkumise süsteemis tuleb kokku leppida, kelle ülesandeks on tööealiste täiskasvanute karjäärialane nõustamine ning tagada sihtgrupile teenuse pakkumine.

2. Suur osa elanikest ei tegele teadlikult ega järjepidevalt oma karjääri planeerimisega, vaid teeb otsused pigem olukorrast tingituna. Kiirelt muutuvus ühiskonnas ei ole karjäärivalikute tegemine enam ühekordne tegevus, vaid toimub kogu eluteel, lasteaiast kuni pensionieani. Enda hinnangul oskab oma nõrku ja tugevaid külgi välja tuua kolmveerand elanikest, kuid vaid kolmandikul on olemas isiklik karjääriplaan oma haridus- ja tööeesmärkide saavutamiseks ning veidi enam kui pooltel tööealistel elanikel on olemas korrektselt koostatud elulookirjeldus (CV).

Soovitus: elanikkonnale tuleb teadvustada, et tegelikkuses on paljudel erialadel ja ametikohtadel vaja ennast pidevalt täiendada, et olla tööturul konkurentsivõimeline ning kohaneda elus ettetulevate karjäärialaste muutustega. Rohkem tuleb tegeleda ettevaatava

tööjõuplaneerimisega – milliseid ametikohti ja milliste oskuste ning teadmistega töötajaid on vaja tulevikus.

III TEENUSTE KÄTTESAADAVUSE JA KVALITEEDI PARANDAMINE

1. Karjääriteenuse osutamisega tegelevates asutuses töötavate spetsialistide arv ei ole erinevate osapoolte hinnangul täna piisav ning olemasolevad spetsialistid on erinevate ülesannetega ülekoormatud.

Soovitus:

1. Oluline on välja selgitada, kas olemasolev karjäärispetsialistide arv tagab teenuse kättesaadavuse ning kas osutatav teenus vastab saajate vajadustele. See info on vajalik otsustamiseks, kas on tarvis koolitada täiendavalt spetsialiste, kas ning millistel juhtudel oleks otstarbekas liikuda suurema spetsialiseeritusega teenuste pakkumise poole. See aga eeldab omakorda rahastamisskeemi muutmist ning valdkonna arenguks kasutatavate ressursside suurendamist.
2. Karjääriteenuste kättesaadavuse parandamiseks elanikkonna seas tuleks kaaluda võimalust karjääriinfot edastava nõuandetelefoni sisseseadmiseks. Juhendamine telefoni või Skype'i teel laiendaks teenuse geograafilist ja ajalist kättesaadavust ning oleks kuluefektiivne.
2. Õpetajad toovad murekohana välja, et nad on ülekoormatud ning karjääriteemade vajaliku põhjalikkusega käsitlemiseks napib ainetunnis aega. Samuti on murekohaks see, et paljudes koolides ei koordineerita karjääriõpet, mistõttu ei ole tagatud süsteemsus ning õpilaste ettevalmistuse tase on väga erinev. Elukestva õppe ja karjääriteemade eklektilisele käsitlemisele ainetundide raames viitab see, et kui suur osa õpetajatest väidab, et käsitleb karjääriteemasid oma õppeaine raames, siis nende õpilaste osakaal, kes leiavad, et nende koolis ei pöörata teemale tähelepanu, on kõrgem.

Soovitused:

1. Süsteemsuse tagamiseks on oluline, et koolid töötaksid välja karjääriõppe plaani ning käsitleksid teemat järjepidevalt kõikides õppeastmetes, mitte ainult põhikooli või gümnaasiumi lõpuklassides või kutseõppe viimastel kursustel ning kevadeti.
2. Karjääriteemade käsitlemise parandamiseks koolides peavad erinevad huvipooled kõige tulemuslikumaks karjäärispetsialisti ametikoha loomist üldhariduskoolides ning kutseõppeasutustes. Väiksemates koolides võib seda rolli täita ka vastava (täiend)koolituse läbinud aineõpetaja, huvijuht, psühholoog vmt. Konkreetne ametikoht ning tööülesanded võimaldavad tõsta pakutava karjääriteenuse kvaliteeti, kättesaadavust, süsteemsust ning määratleda koolis selge vastutuse.
3. 9. ja 11. klassis peab karjääriplaneerimine olema eraldi õppeaine, mis kestab kogu õppeaasta ning mida koordineerib kas kooli karjäärispetsialist või viimase puudumisel klassijuhataja. See aitab tagada muuhulgas teema süsteemset käsitlemist.
4. Õpetajatele tuleb pakkuda näidismaterjale (sh tekstid, ülesanded, projektid, videod, telesaadete salvestised, tööjõu vajaduse prognoosid) karjääriteema seostamiseks oma ainega.

5. Täna puudub karjäärispetsialistide koolituskava, mis võimaldaks pakkuda karjäärispetsialistidele paremat ettevalmistust. Sellisest ettevalmistusest tunnevad puudust ka karjäärispetsialistid.

Soovitus: tuleks välja töötada magistritaseme õppe koolituskavad karjäärispetsialistide koolitamiseks.

6. Õpetajate hinnangul ei ole neil piisavalt teadmisi ja oskusi, et karjääriteemasid õppeainena siduda ehk teemat läbivalt ainete raames käsitleda.

Soovitused:

1. Tulevaste õpetajate paremaks ettevalmistamiseks karjääriteemade läbivaks käsitlemiseks erinevate ainetundide raames on vaja õpetajakoolituse ja pedagoogika õppekavadesse lisada kursused elukestva õppe ja karjääriplaneerimise käsitlemiseks lähtuvalt õpetatavate ainete kontekstist.
2. Töötavatele aineõpetajatele tuleb luua ja pakkuda täienduskoolitust karjääriplaneerimise temaatika käsitlemiseks õpetatava aine kontekstis.

IV TEENUSE PAKKUMISE KOORDINEERIMINE

1. Karjääriteenuste programmpõhine rahastamine tekitab teenuse osutajates ebakindlust.

Soovitus: jätkusuutliku ja tasakaalustatud arengu tagamiseks on vaja liikuda programmpõhiselt rahastamiselt ühtse, riiklikult koordineeritud ja toetatud karjääriteenuste süsteemi suunas, kus erinevate osapoolte vahel on kokku lepitud nende roll ja vastutus teenuse osutamisel.

2. Täna on koostöö erinevate karjääriteenuste vajajate ja pakkujate vahel sageli nõrk.

Soovitus: kohalikud omavalitsused, koolid ning õpetajad peaksid tegema tihedamat koostööd erinevate noorteorganisatsioonide ja piirkondlike karjäärikeskustega. Koostöö parandamine võimaldab ühelt poolt olla kursis karjäärikeskuste ja noorteorganisatsioonide tegevusega ning teisalt teenusekasutajate vajadustega. Koostöö initsieerimiseks on üheks võimaluseks korraldada senisest enam erinevatele karjääriteenuste osutamisega seotud huvipooltele suunatud ühiskoolitusi ja -projekte. Samuti on võimalik kaasata piirkondlikke karjäärikeskuseid koolis karjäärialaste ainete ja infopäevade läbiviimisse.

Täispikk raport uuringu tulemustest on leitav SA Innove kodulehelt:

<http://www.innove.ee/karjaariteenused/uuringud>